

به‌راورده‌ک د ناقبه‌را هفت په‌یکه‌را نزامی گه‌نجه‌وی و به‌هرام و گوله‌نداما کوردی

نایهان ته‌ک گه‌وه‌ری^۱

مامۆستای زمان و ویژه‌ی کوردی، زانکۆی مووش ئالپ ئەرسلان

تاریخ دریافت: ۷ آذر ۱۳۹۷؛ تاریخ پذیرش: ۲۲ اسفند ۱۳۹۷؛ صص ۲۱۷-۲۲۶

چکیده

سرگذشت پادشاهان ایرانی در مشرق زمین به صورت مکتوب و گاهی نیز شفاهی نقل شده و انتشار یافته است. سرگذشت بهرام گور یکی از سردمداران حکومت ساسانیان است که به شیوه‌ها و روایت‌های مختلفی در میان ملت ایران و سرزمین‌های اطراف انتشار یافته است. نظامی گنجوی به داستان بهرام گور در هفت‌پیکر خود اشاره کرده است. در این مقاله به مقایسه‌ی هفت‌پیکر نظامی گنجوی با داستان بهرام و گل‌ندام در ادبیات کردی پرداخته شده است. در ادب شفاهی کردی این سرگذشت به شیوه‌های مختلف نقل شده است. در این مقاله ما به تطبیق هفت‌پیکر نظامی گنجوی و بهرام و گل‌ندام می‌پردازیم. در این دو اثر موتیف‌های جداگانه‌ای به چشم می‌خورد. قدرت فرهنگ شفاهی و تغییر اساس داستان در بازگویی آن، شرایط تطبیق را مهیا نموده است. همین‌طور تأثیر فضای فرهنگ مکتوب و شفاهی و تأثیرات آن بر طرح داستان را بررسی خواهیم کرد.

کورتە

سەرپێهاتیین سلتانین ئیرانا قەدیم د ئاف چاندا روژهلاتی ده به‌لاف بوونه کو ئه و هن جاران وه‌ک نقیسی، هن جاران ژێ ل سەر زاری داستانیژان قه‌هاتنه نه‌قل کرن. یه‌ک ژ وان چیرۆکان ژێ سەرپێهاتیین هوکومداری ساسانیان به‌هرامی گور کو ئه و دگه‌ل فۆرمین جودا د ئاف مله‌تین ئیرانی و ده‌ردۆرا وی چاندی ده به‌لاف بوونه. چیرۆکین به‌هرامی گور ژ ئالی نزامی گه‌نجه‌وی قه‌ ب ئافی هه‌فت په‌یکه‌ر هاتیه‌ نقیسی. لئ د زمانی کوردی ده‌ قی سەرپێهاتی ب ئاوی ده‌فکی و ب فۆرمین جودا خوه‌ه‌تا ئیرو ئینایه. د قی گوتاری ده‌ ئه‌م ژێ دی موقایه‌سه‌یا هه‌فت په‌یکه‌ر نزامی گه‌نجه‌وی دگه‌ل چیرۆکا به‌هرام و گوله‌نداما کوردی بکن. د ئافا فان هه‌ردو مه‌تنان ده‌ مۆتیقین جودا، هینزا چاندا ده‌فکی و گوهرینا بنگه‌ها چیرۆکی ژ ئالی قه‌گۆنتی قه‌ دی بینه‌ به‌راوه‌رد کرن. هه‌ر وسا ته‌سیرا ترانسفهر د ناقبه‌را چاندا نقیسی یا ده‌فکی ده‌ ته‌سیرین ل سەر بنگه‌ها چیرۆکی ژێ دی بینه‌ گوفت و گوکرن.

وشه‌ سه‌ره‌کییه‌کان: هه‌فت په‌یکه‌ر، نزامی گه‌نجه‌وی، به‌هرام و گوله‌ندام، ئه‌ده‌بیاتا کوردی، ئه‌ده‌بیاتا فارسی

واژگان کلیدی: هفت‌پیکر، نظامی گنجوی، بهرام و گل‌ندام، ادبیات کردی، ادبیات فارسی

¹ ayhangeveri@gmail.com

۱- پیشه‌کی

به‌هرامی گور یه‌ک ژ سلتانین ساسانیان بوو کو د سال ۴۳۸ ئی ده وه‌فات کریه. ل گور چاڤکانیان ئەو کورئ یه‌زدگردئ بوو کول مه‌دائینی هاتیه‌دنیایی. هیژ وه‌ختی پچووک بابی وی ئەو ریکریه‌هیره‌یی (جته‌سپهۆن) کو هاکمی وی مه‌مله‌که‌تی سلتان نوعمان و کورئ وی ئەلمونزر چاڤدیریا وی کریه. هه‌رچهند د چاڤکانیان دپوریت کو ئەلمونزر ژ بو وی قه‌سرا هه‌وه‌رناکی چیکریت، ئەو قه‌سر به‌ریا وی ژئ هه‌بوویه. لی ئەو د وی قه‌سری ده‌مه‌زن بوویه. سه‌رپیه‌تیین به‌هرامی گور، هه‌م د «تاریخ» ئا ته‌به‌ری ده‌هه‌م ژئ د مه‌تیین فارسیین وه‌کی شه‌هنامه‌یا فرده‌وسی، هه‌فت په‌یکه‌ر ئا نزامیی گه‌نجه‌وی (م. ۱۲۱۴؟) هه‌شت به‌هه‌شت ئا ئەمیر خوسره‌وی دپه‌له‌وی (م. ۱۳۲۵)، سه‌بع‌ا- سه‌بیار ئا ئالی شیر نه‌وایی (م. ۱۵۰۱) هه‌فت مه‌نزه‌ر ئا هافتی (م. ۱۵۲۱) ده‌هاتنه‌فه‌گوتن. هه‌ر وسا ژ فانه‌هنه‌ک راسته‌راست ژ بو هه‌فت په‌یکه‌ر ئا نزامی وه‌ک نه‌زیره‌هاتنه‌نقیسین کو مرو‌ف دشیت ئەفانه‌ژی لی زیده‌بکه‌ت: هه‌فت ئەوره‌نگ ئا مه‌لا جامی، چهارچه‌مه‌ن ئا شاه‌داعیی شیرازی، هه‌فت ئەوره‌نگ ئا ده‌رویش ئەشرف مه‌راخی ئاسمانی هه‌شته‌م ئا روحولته‌مینی ئیسفه‌هانی، هه‌فت هقان ئا نه‌فعیزاده‌ئاتایی (م. ۱۶۳۶) و هه‌فت په‌یکه‌ر ئا عاشکی ژئ بژمیریت. مه‌سه‌له‌یا هه‌فت جاریه‌ و هه‌فت قه‌سران د ناف چاڤکانیین تاریخی ده‌نین و ئەو د ناف مه‌تیین ئەده‌بی ده‌هاتنه. ژيانا وی زیده‌تر ل دۆر نیچیر و ئەقینیت وی ده‌یته‌فه‌گوتن کو ئەو ژبلی مه‌تیین ئەده‌بی، بوویه‌مژارا مینیاتۆر و مه‌نقبه‌یان (ئاته‌ش، ۱۹۷۹: ۴۵۲؛ ئایتاچ، ۲۰۱۷: ۱۷-۱۸؛ کۆنوکیچو، ۱۹۹۲: ۳۵۶).

ل گور چاڤکانیین ئیرانی، پشتی کو بابی وی مری و سه‌لته‌نه‌تا بابی وی که‌فتیه‌ده‌ستین که‌سین دی وی ئیریشی ئیرانی کریه و د مه‌یدانا شه‌رتی ده‌وی دو شیر گه‌لیک جاره‌کی ده‌کوشتنه‌ و وسا سه‌له‌ته‌نه‌تا بابی خوه‌ژ ده‌ست خوه‌فه‌ئینایه‌. ژ به‌ر کو گه‌له‌ک هه‌ژ نیچیری دکر و د نیچیران ده‌ژی ئەخله‌ب «گور» (که‌ر-کو‌فی) ده‌ست خوه‌فه‌دینا، نافئ بوویه به‌هرامی گور. لی دگه‌ل وی - هه‌رچهند فرده‌وسی ببیژت ئەو ب ئەجه‌لا خوه‌فه‌مر- ئەو دکه‌قیتته‌چاله‌کی (گور/کۆر/شکه‌فته‌کی) و دمیرت. ژ به‌ر وی ژئ دبیت نافئ وی وسا هاتبیتته‌لیکرن. ژ ئالیی دی، فه‌ل گور هن ژیده‌ران، تبیعه‌تی وی وه‌کی یی گوران (که‌رکو‌فی) دژوار بوو، ئەو ناف لی کرنه‌. ل گور ئەهمه‌ت ئاته‌ش، سه‌رپیه‌تیین به‌هرامی گور د ناف گه‌ل ده‌وه‌ک چیرۆکین گه‌له‌ری به‌لاف بن ژئ مه‌سنه‌ویان نه‌قلی زارگوتنی بوونه (ئاته‌ش، ۱۹۷۹: ۴۵۳). پشتی کو نزامیی گه‌نجه‌وی ئەو سه‌رپیه‌تیه‌د چارچۆفه‌یا مه‌سنه‌ویی ده‌نقیسی، د ناف ئەده‌بیاتا رۆژه‌لاتی ده‌ئه‌و گه‌له‌ک به‌لاف بوویه. ژ ئالیی بنکه‌ها خوه‌یا ساختیاری فه‌سه‌رپیه‌تیا به‌هرام، هه‌تا چیرۆکین هزار و یه‌ک شه‌فی دچن. لۆما ژئ هه‌م د فه‌رسیوئین گه‌له‌ری ده‌هه‌م ژئ د یین مه‌سنه‌ویان ده‌

هیمانی داسانی و مه ته لۆکی ب ئاواپه کی خورت دهر دکه فنه پیش. ژ خوه ههم د مه تین مه سنه ویین ل سهر بهرامی گور ههم ژی فهرسیوین چاندا ده فکی وی یه کی ئیشارهت دکهن کو بنگه ها فی سهر پیتهاتی ل سهر کوکه که ساخلم یا خه یالی و ئه ده بی هاتیه کو هیژ ژی د ناقبه را فهرسیوین ده فکی و نفیسکی ده پیوه ندیین گه له ک خورت به رب چاقان دکهن. ژ وان یه ک ژی ئه و فهرسیوین ئه یا کو مه ل گه فهری به ره ف کری و ده شیفره یا وی نه قل کری.

۲- ههفت پدیکهرا نزامی گهنجهوی

وه کی کو تیتته زانین سهر پیتهاتی بهرامی گور جارا ئه ول ژ ئالیی نزامی گهنجهوی فه د مه سنه ویه کی ده هاتنه نفیسین. نزامی د ناقا خه مسه یا خوه (پهنج گهنج) ده مه سنه ویه ب ناقی ههفت پدیکه ری ده جه دده ته سهر پیتهاتی بهرامی کوری یه زدگردی ژ مالباتا ساسانیان تیت. نزامی ئه ف به ره ما خوه د ساللا ۱۹۷۱ ئی ده ته مام کریه و پیشکیشی ها کمی مه راخه یی، عه لاددین کور په ئه سلانی کریه (گزه لؤفا، ۲۰۰۸: ۱۶). فه گوتنا مه تنی نزامی گهنجهوی، ب مؤتیه کا هه قپار یا گه له ک موهم ده سپی دکه ت کو ل گور وی مؤتیه سهر پیتهاتی ب چیرۆکا سلانیان کو بی کور ئن ده سته پی دکهن. د فه گوتنا نزامی ده ژی بابی به هرام یانی سلان یه زدگرد ب ده هان سالان کور چینابن. لی د وه ختی پیراتیی ده خوه دی کوره کی دده ته وی. پشتی چند سالان مونه ججم به را خوه دده نه تالیی به هرام و ل سهر وی، ئاقلمه ندین سلانی بریاری دده ن کو دقیت به هرام ل جهه که دی مه زن دبیت. ژ بهر وی به هرام د ته مه نی خوه یی پچووک ده ژ جهی بابی خوه دوور دبیت. ئه و ل ئالیی یه مه نی ل باژاری هیره یی ل بهر ده ستی سلان نوعمان و کوری وی مونزر مه زن دبیت. (نزامی گهنجهوی، ۱۹۳۴: ۲۸؛ گهنجهل نزامی، ۲۰۱۳: ۱۷-۲۰). بدایه تا سهر پیتهاتی ب فی شکلی ده سته پی دکه ت کو ئه و سهر پیتهاتی ژ ئالیی سلانیان بی کور، دشبته هزار و یه ک شه فی. ژ ئالیی دی فه ژی چیرۆکین جودا د ناقا سهر پیتهاتی یه ک ئسانی ده هاتنه فه گوتن کو ئه و ژی دیسا ل سهر هه مان ترادسیونی فه دقنی بیته ئزه هکر.

چاوا کو ل رۆژهلای یه ک ژ موهمتر فه عالیته تا سلان و ده سته لاتاران نیچیر و ره زم ئه، د فه گوتنا نزامی ده، به هرام ژی گه له ک هه ژ نیچیری دکه ت. لؤما ژی ژ ئالیی کی فه ئه و دکه ملی و ژ ئالیی دی فه ژی مه ره قا وی یا نیچیری گورتر دبوو. پشتی کو رۆژه کی دکه فیته دووف که ره کی کؤفی کو ئه و وی دبه ته شکه فتا کو لی ئه ژده ها هه بی و وی ئه ژده هایی دکوشت، ههم چیرۆکا وی ده سته پی دکه ت ههم ژی شوهرتا وی به لاف دبیت. ههر وسا د فی شکه فتی ده ئوده یه ک تژی خزینه هه یه کو به هرام وان ژی ب ده ست دخیت. ل گور فه گوتنا نزامی، سلان نوعمان ب ناقی هه وه رناکی قه سره ک چیکریه کو تیدا ئوده یه که گرتی هه یه. رۆژه کی به هرام راستی دهری

وی ئۆدهیی تیت و دەری دده ته فه کرن. د ئۆدهیی ده سوورەت و پەیکەرین هەفت کچین سلتانین هەفت ئقلیمان هەنە. بەهرام ل وان هەر هەفت کچان ئاشق دبیت و یەک و یەک وان ب دەست دێخت. ویجا سەرپێهاتیا وی ب وی شکلی یە کو ئەو پشتی ژ هیرەیی هاتیه فه و ل شوونا بابی خوه ل سەر تهختی سەلته نه تا ئیرانیان روونشتی، ل بەر خوه ددهت کو هەم وان هەر هەفت کچان ب دەست بیخیت هەم ژی دگەل وی ببیتە هاگمی هەفت ئقلیمان یانی یی هەمی ئاله می. بەهرام پشتی کو چ ب خیر چ ب شەر، هەر هەفت کچان ب دەست دێخت و ژ بو هەر یە کئی ژی ب رەنگە که جودا قەسرە کی چی دکەت. د هەر قەسرئ ده کچکه ک ب جه دبیت و هەر یەک ژی شەفا ئەول بو بەهرامی هکایه ته کی فه دبیزن. ب فی شکلی د ناڤا هەفتیه کی ده هەفت هکایهت تینه گۆتن. د فان چیرۆکان ده فه گۆتنه که سه مبولیک دەر دکه فیته پیش کو ژ بو وی ژی مۆتیڤین ئەفسونی / قسسه بی گەله ک تیده تینه دیتن.

د هەفت پەیکەر ئا نزامی ده چیرۆکا ئەول د شەفا شەمبیی ده دەست پی دکەت و وسا هەتا هەفتیه ک ته مام دبیت، هەفت چیرۆک ژ ده قی هەفت کچین هاگمین هەفت ئقلیمان تینه فه گۆتن. د هەر هکایه ته کی ده ژی رەنگه ک دەر دکه فیته پیش کو رەنگی ئەول رەشه. ب فی شکلی هەم د چارچۆڤه یا گشتی ده هەم ژی د هەر هکایه تی ده مۆتيف و سه مبولین وسا ئاههنگه که خوهش دانه هەفت پەیکەرئ. پشتی کو هەر هەفت هکایهت خلاس دبن، بەهرام دبیت کو هالی مەمله که تی وی خراب بوویه و وهزیرین وی د ئیداره یا کشوهری ده بیئەداله تی دکەن. رۆژه کی بەهرام پشتی نیچیره کی راستی شقانی تیت کو دبیت وی ژ بەر ئیخانە تی، سه یی خوه داردا کریه و کوشتییه. شقانی پیره میڤر دبیزته بەهرام، هەقی خائینان کوشتنه. وسا بەهرام ژی تیت وهزیرین خوه جهزا دکەت و گازی هەفت مه هکومان دکەت و وی جاری ژی هەر هەفت زندانی دەست ب چیرۆکا خوه دکن و مه خدوو ریته تا خوه فه دبیزن. بەهرام ژی سیسه د داران ل مهیدانی دچکلینت و وهزیر ژی تیده وان سیسه د زالمان ل وان داران فه دکەت و وسا وان جهزا دکەت. پشتی وی ژی هەفت قەسرین خوه دسوژیت و دەر دکه فیته نیچیری. د نیچیری ده راستی که رکۆڤیه کی دبیت و ل دووف وی دچیت هەتا کو دکه فیته چاله کی /شکه فته کی. چیرۆکا بەهرام ب فی شکلی ته مام دبیت و هەفت پەیکەر ژی وسا خلاس دبیت.

۳- بەهرام و گوله‌ندام ئا کوردی

چیرۆکا بەهرام و گوله‌ندامی د ناڤ زارگۆتنا کوردی ده ههیه لی د ناڤ کوردین باکور ده زیده نه هاتیه دیتن و زانین. قادر فهتتاح قازی فه رسیۆنه که وی د سال ۱۳۴۷ ئی ده ل رۆژهلای چاپ کریه. عوبهیدولا ئەیبوبیان ژی د کتیبیا خوه یا ب ناڤی چیرکه‌ی مه‌م و زین (۱۹۶۳) ده لیسته

یه که در یژ یا چیرۆک و دهستانین کوردی دایه کو تیدا به حسا به هرام و گولندامی دکهت (۶). پشتی فان ناگهیان ئەم ژی که تنه دوووف وئ و مه فاریانتته که وئ یا موهم ل گه فهری پهیدا کر (تهک، ۲۰۱۴). مه ئەو چیرۆک ژ ده فئ فەتتاحت بابات فە گوهاست. فەتتاحت بابات د ساللا ۱۹۵۰ ئی ل گوندی ساتی یی گرادایی گه فهری هاتیه دنیا یی. ژ بهر کو هم خواندن - نفیسینا وی فەتتاحت باباتی نه بوو هم ژی ژ بهر کو گوندی ساتی، ل مه نته قه یه که گه له ک ئاسی یه و د نافا چیا یین بلند دا مایه، فاریانتا وئ چیرۆکی بالکیشتر دکهت.

ب ئاشکه رایب تیتته دیتن کو د ناقبهرا وئ هفت پهیکه ر ئا نزامی گه نجهوی و داستانین شاهنامه یا فردهوسی ده تیکلیه که خورت هه یه. لی تشتا گرینگ ئەوه کو کا ئەو ژ مه تنه که نفیسکی دهرباسی حافظه و چاندا ده فکی یا کوردی بوویه یان به ره کسئ وئ، د ناف کوردان ده ئەو چیرۆک هه ره بوو و دهاته گوتن؟ ب فی ئاوا ل دور فئ چیرۆکی چهند پرسیت مه هه نه کا ل سه ر وئ و تیکلیا وئ ل گه ل مه تنین نفیسکی دی چ تشتا نوو دهر که فیت کو ئە نجامه کی بگه هینته چاندا ده فکی یا کوردی؟ تشتا مه به ره هف کری هم ژ ئالیی ناقه روکی فە هم ژ ئالیی عونسورین چیرۆک بیژی فە - کو گه له ک ژ وان فانتاستیکن - و هه ر وسا ژ ئالیی زمانی چیرۆکی یی ئارکائییک فە نمونیه به که ده وله مه نده. چونکو ئەو که سئ کو ئەف چیرۆکه بو مه فە گوتی که سه کی نه خوه ندا یه و د زمانی وی یی رۆژانه ده ئەو که لیمه و ئیدیوم نه مانه. و یجا یه کی وسا چاوا دشیت چیرۆکه ک وسا هه تا ئیرو د سه ر خوه ده بینت؟ ئە فە قابلیه ته یان تایبه تیه که هیژا فە گوتن و هافزه یا ده فکیه؟ ل بهر فئ چیرۆکی نزامی مه سنه وه ک نفیسیه و د ناف ئە فسانه یین شه هنامه یی ده شاخین وئ هه نه. لی بو چ کوردان ئەو وه ک مه سنه وی نه نفیسیه؟ دبیت کو چاندا ده فکی د ناف کوردان ده زیده تر گرینگ بوو یان ژ بهر کو کوردان ئەو ل شوونا نفیس ب رپیا فە گوتنی نه قل دکرن؟ پرس گه له کن هه لبهت. ژ ئالیی دی فە ب نه زهرا لیکۆلینه ران، بنگه ها وئ چیرۆکی هه تا به ریا چا فکانین نفیسکیین فارسی دچت. له ورا چاوا فردهوسی ژ بو شه هنامه یی و نزامی ژی ژ بو مه سنه ویین خوه ژ چیرۆکین د ناقا مله تی ده دهاته گوتن به ره هف دکرن یان ژ وان ئیستفاده دکرن، چیرۆکا به هرام و گولندامی ژی به لکی یه ک فاریانتته که وسا یه نیزیک وان چیرۆکین قه دیمی بت. ب تایبه تی ژ ئالیی ئیسکه له تی ته ونی چیرۆکی فە ئەو گومانا مه زیده تر دکهت. لوما ته سیرا وئ چیرۆکی ته نی د ناف رۆژهلایتی ده نه مایه و شاخین وئ د ناف ئە ده بیاتا رۆژا فاه ژی ره نگ فە دانه. ههروه کی چهند تیکلیین نیزیک یین د ناقبهرا وئ و مه تنین وه کی ده جامه رونا بو ججاسسو و دؤن کیشوتا سه رفانتته س. چونکو بنگه ها وئ چیرۆکی هه تا چیرۆکین هزار و یه ک شه فئ دچیت.

٣-١- قهرسیونا کوردی یا دهفکی و ناقرۆکا وی

چیرۆکا بههرام و گوله‌ند/م ئ ب چیرۆکا پاشا و وهزیره کی دهست پی دکهت کو وان چ کور نینن. ناقتی پاشا مههمیت و ناقتی وهزیری وی ژێ خهتیجانه. رۆژه کی دهرویشه ک تیتته سه‌رایا پاشا کو دبیتت کو وی چ کور نینن و دبیتت: «ئه‌ز چ فیتی د نا ف مالا ته دا نابینم!» پاشا ئه‌مر ددهت کو بو وی دهرویشی فیتی بینن. وهزیر تیدگه‌هیت و دبیتتی پاشایی: قهستا وی دهرویشی، فیتی نینه، قهستا وی ئه‌وه کو چ کوریت مه‌نین. «پاشا ژێ دبیتت» مه‌کچیت هه‌ی به‌س کوریت مه‌ نه‌بوونه. دهرویش سیقه‌کی ده‌ردخیت و دکه‌ته دو کهر و کهره‌کی دده‌ته پاشا ییکی دده‌ته وه‌زیری وی. پاشی ژننن هه‌ردویان ژێ پینگران دبن کو دو کوران تینن. ناقتی کوری پاشا دبیتته به‌همه‌ن، پی وه‌زیری دبیتته هه‌مشیر.

پاشا ژ بو وان هه‌ردو کوران مامۆسته‌یه‌کی دگرتت کو د چیرۆکی ناقتی وی گه‌رده‌نکشاره‌. گا‌فا ئه‌و هه‌ردو کور پیچه‌کی مه‌زن دبن گه‌رده‌نکشار ژ بو وان هه‌ردو کوران د بنی ئه‌ردی ده ژ جام و شووشه‌یان مه‌کته‌به‌که وه‌کی فانوسان ئا‌فا دکه‌ت. ئه‌و هه‌ردو کور های ژ ژیا‌نا ده‌رفه‌ نابن هه‌تا رۆژه‌کی ب خه‌له‌تی جامه‌کی دشکینن کو تیشکه‌که رۆژی تیتته ژۆرفه‌. ل سه‌ر وی ژێ ئه‌و ژ گه‌رده‌نکشار دخوا‌زن ئه‌و بو وان بچیت و وی تیشکا رۆژی بینته‌فه‌. ئه‌لحاسل ه‌یا وان ژ ژیا‌نا سه‌ر دنیا‌یی دبیت و داخوا‌زا ده‌رکه‌فتنا ژ فانوسی دکه‌ن. پشتی ده‌رکه‌فنه سه‌ر رووی دنیا‌یی هیدی هیدی ئادا‌پته دبن و دووما‌هیکی وه‌ختی خوه ب راو و نیچیری فه‌ دبۆرن. هه‌تا کو رۆژه‌کی ژننن پاشا و وه‌زیرین وه‌لاتی ب ناقتی «ئێخسیری وه‌لاتی زه‌نگین» تین کول وان ئه‌ژده‌هایه‌ ک په‌یدا بوویه و ژ بو کوشتنا ئه‌ژده‌هایی هاریکاری دخوا‌زن. مه‌همیت پاشا و خه‌تیجان نه‌فیرن هاریکاری بکه‌ن. به‌س به‌همه‌ن و هه‌مشیر پی دحه‌سن و دچنه هارکاریا وان و به‌همه‌ن ئه‌ژده‌هایی دکوژت و قه‌هره‌مانی و په‌هله‌وانیا وی ب قی شکلی ده‌ستپی دکه‌ت. ل گۆر مه‌تنین چیرۆکا به‌هرامی گۆر راسته‌راست به‌ش ژ بیک نه‌هاتنه جودا‌کرن. وه‌ک یه‌ک چیرۆک هاتیه‌ فه‌گۆتن. لئ دیسا ژێ هه‌ژمارا چیرۆک/ ئه‌پیزۆدان د قتی قاریان‌تا مه‌ ده‌ ژێ هه‌فته‌ کو مه‌ ئه‌و وسا ته‌سنیف کرنه‌:

چیرۆکا یه‌که‌م: ئه‌ژده‌ها و با‌زاری ئێخسیری وه‌لاتی زه‌نگین؛

چیرۆکا دو‌یه‌م: قه‌شه‌یی جهوو، چیا‌یی ره‌ش و دیف و درنده‌یین وی چیا‌یی؛

چیرۆکا سه‌یه‌م: نیچیرا ئاسکا په‌ری و کوری پادشاهی موخرزه‌مین کو ژ به‌ر ئه‌شقا گوله‌ندامی

بوویه عابده‌ک و ل شکه‌فته‌کی دژیت؛

چیرۆکا چاره‌م: با‌زاری دیقی ره‌ش؛

چیرۆکا پینجه‌م: شکه‌فتا دیقی سو‌ر و هه‌فت ژننن وی؛

چیرۆکا شه شه م: گولنداما کچا شیخی عه ره بان و ناشقییت وی؛
چیرۆکا هه فته م: ئه وراسیایی جه رگه ش یی کوری پاپایی فره نگ.

چیرۆک ب شکلی ل سهر قه هره مانی و کوشتنا ئه زده ها و دیف و درنده بیین وه هشی ده سته پی دکه ت. وه کی مۆتیف به همهن ژ قوناخه کی بهر ب قوناخه که دی دچیت کو د ههر قوناخی ده ژی یان چیرۆکا ئاسکه کی یان یا ده رویشه کی یان ژی یا په ریه کی وی دکیشیته ناف چیرۆکی. ب فی شکلی ژی چیرۆکین د ناف چیرۆکی ده دهینه فه گۆتن کو ژ وان جوهره چیرۆکان ره تیته گۆتن چیرۆکین چارچۆقه یی. ژخوه هه م هه فته په یکه را نزامی، هه م ژی ده جامه روئا بۆ جاسۆ هه م ژی ئه لبه ت هزار و یه ک شه ف د فی فورماتی دا نه. ویجا به همان د ههر قوناخه کی ده ب مۆتیف و مۆتیفاسیۆنه که جودا دکه فیه ناف چیرۆکه که نوو کو هه تا ئه و خوه دگه هینه گولنداما کچا شیخی عه ره بان.

وه کی لگه ت-مۆتیفه کی و هه ژماره که موهم ههر تشت ل دۆر په قه می هه فته دزفرن. ژخوه ناخی کتیبنا نزامی ژی هه فته په یکه ره و د چیرۆکا به همان و گولندامی ده ژی د ناخا چیرۆکا قه هره مانی یا چه رچه فه یا گشته ده هه فته قوناخه هه نه کو ئه و د ناخا ههر هه فته قوناخان ده دبۆریت کو ههر قوناخه ک ژی ب سهری خوه چیرۆکه که جودایه. د مه تنی نزامی ده ژی چیرۆک وسا ده سته پی دکه ت کو به همان کوری په زدگردی کوری شاپووری سییه مه. ژ بۆ کو به همهن بیته ها کمی هه فته ئقلیمان لازم ئه ههر هه فته کچین ها کمین جهانی بۆ خوه بینتن. یانی د قه رسیۆنا نزامی ده به همهن سلطانه کی ساسانیانه ئه و وه ک به همهنی گور تیته ناسین. ل گۆر چا قکانیان ئه و د سه دسالا چاری ده ژیا به. ژ بهر وی ژی نزامی و فرده و سی ژی ئه و وه ک سلطانی ئیرانی ده نه ناسین. لی ئاشکرایه کو شاخین چیرۆکی گه له ک که فتنرن کو هه م ژ ئالیی ته ما هه م ژی ژ ئالیی فه گۆتنی فه دبیت هه تا سه رده میت به ریا په هله و یاتی بچت.

ب نه زه را مه تیکلیه که سه ماننیک و ئه ده بی د ناقبه را فان چیشیت چیرۆکان و په هله و تییه هه یه. له ورا شکا مه ئه فه کو په هله و ی و په هله وانی ژ ئه ینی کۆکی زا بن. له ورا د فان هه می چیرۆکین وسا دا-کو یا روسته م د سهری ده-هه م عونسورین سیاسه تنامه یی، هه م عونسوری ئه ده بی هه م ژی عونسوری هه ماسه تا سیاسه تا هنگی ده رده کهن. لۆما ژی وه ک چاند و ترادسیۆن وان چیرۆکان ژ ئالیه کی فه زه وقه که ئه سته تیک ددا گوهداران لی ژ ئالیی ده ژی فه ستاندارده که دیرۆکی یا وی چاندی ل بهر چاقیت وان رادیخست. لۆما ژی مرۆف دشیت چیرۆکین وسا د ناف چارچۆقه یه که په هله و یاتی ده ب ناف بکه ت و وسا بنرخینت. هه لبه ت گا فا وسا ژی چیدبیت، هنگی شاخیت وان چیرۆکان هه تا سه رده میت گه له ک که فن دچن کو ئه و ژی ژ بۆ ناسینا چاندا ده فکی و ترانسفه را وی یا د ناف قه رسیۆنین به ره فکری و مه تنین نقیسه کی ده

نیشانه‌یان بدهنه مه. چونکو ههم د نموونه‌یا بهره‌فکاریا مه ده ههم ژی د مه‌تنی نزامی ده گه‌له‌ک ئه‌پیزۆت و خالین حکایی هیژ ژی د ناڤا چاندا ده‌فکی ده ب فۆرمه‌که دی یان ژی د ناڤ چیرۆک و ئه‌فسانه‌یه‌که دی ده جه دگرن و خوه وسا ته‌کرار دکن.

۴- ئه‌نجام

د موقایه‌سه‌یا مه‌تنی نزامی و قاریانتا مه بهره‌فکاری ده ژ بلی ناڤی به‌همه‌ن-به‌هرام چ ناڤیت دی نینن. هه‌روسا د بهره‌ما نزامی ده ههر چیرۆکی کچه‌که جودا وه‌لاتی جودا یین هه‌فت ئقلیمان هاتی د سه‌رایا به‌هرام یا ب ناڤی هه‌فه‌رناک ده فه‌دبیژن. لی د قاریانتا مه ده فه‌بیژهر وان د یه‌ک چارچۆفه‌یی ده دبیزت کو له‌هه‌نگی هه‌میان ژی به‌همه‌نه. لۆما د فیدهری مروڤ دشی‌ت بیژیت، ئه‌گه‌ر ئه‌ف قاریانتا مه نیزیک یین نومه‌یه‌که پیشین و ئارکائیک بت، هنگی نزامی گه‌له‌ک ل سه‌ر فۆرم و ئیسکه‌له‌تی وی خه‌بتیه و ئه‌و گوهۆریه. لۆما گاڤا ده‌رباسی مه‌ته‌نه‌که نفیسکی بوویه هه‌رچه‌ند چیرۆک به‌رفره‌هتر بوویه ژی، چارچۆفه و ده‌روازه‌یا وی هاتیه‌گریدان. لی د یا ده‌فکی ده ل گۆر ههر چیرۆکیژی ئمکانا فه‌گۆته‌که نوو و گوه‌رنا هن تشتین دی فه‌کری مایه. لۆما ژی دی فه‌کۆلینا ل سه‌ر مه‌تنین وسا ههم بنگه‌ها ئه‌ده‌بیاتا نفیسکی نیرینه‌که نوو ل به‌ر مه‌دایت ههم ژی ئه‌م دی چیتربینن کا قودره‌تا چاندا ده‌فکی چما هه‌تا ئیرۆ وسا هاتیه و ترانسفه‌رین وی چاوا چیبوونه.

ئه‌ف مه‌تنین وسا هه‌لبه‌ت ژ سیاسه‌ت و نیرین و باوه‌یین قه‌دیم گه‌له‌ک نموونه‌یان د ناڤ خوه ده ئه‌توا دکن. بۆ نموونه‌ تیکلیه‌که خورت د ناڤه‌را ئقتدارا می‌ران یان ئیداری دگه‌ل ب ده‌ستخستنا ژنان هه‌یه. یانی ئقتداره‌که جنسی ژی ئیداری ژی د ناڤ وان مه‌تان ده تیکل هه‌فه. ژ ئالیی ده د هه‌ردو نموونه‌یان ده ژی ژن ته‌نی وه‌کی ئه‌نسترومانه‌کی نه‌کو د ناڤ هه‌ده‌فین ئیداری ده وه‌ک له‌هه‌نگان نینن. یانی هه‌رچه‌ند ئه‌و ژی زیه‌ک و هن جاران په‌هله‌وان ژی بن، رۆلا وان رۆله‌که سه‌ره‌که نینن و ئه‌و وه‌ک کاراکته‌ر ته‌نی د فۆنی ده هه‌نه. ژ ئالیی دی فه‌تیکلیین د ناڤه‌را باوه‌رمه‌ندیین دینین جودا ده ژی ته‌ره‌فداریه‌ک هه‌یه‌کو د قاریانتا مه ده دژمنین به‌همه‌ن وه‌ک کافران ده‌ینه‌بناڤکرن. ژ ئالیه‌ده‌ ژی ته‌حقیره‌ک ل هه‌مبه‌ر جه‌ووین ژی هه‌یه. یانی ب‌قی شکلی ئه‌ف چیرۆکه د ناڤ مژارین ئه‌ده‌بیات و چاندی ده گه‌له‌ک تشتان فه دبیزت و ژ بۆ هیژا زمانی ژی چاڤکانیین موهیمن. لی ژ ئالیه‌کی ده ژی که‌قنه‌شۆبی و نیرینین کو ئیرۆ ژ بۆ مه‌زیده نه‌دورست ژی د ناڤ خوه ده دگرن. ژ ئالیی چیرۆکیژی و زمانی فه قاریانتا مه بهره‌ف کری گه‌له‌ک ده‌وله‌مه‌نده. ههر وسا گه‌له‌ک مۆتیڤین ئونقه‌رسال یین وه‌ک

ئارکه‌تایپین گشتی یین د‌ناف گه‌له‌ک چاندین که‌فن ده‌تینه دیتن ژی د‌ناف فی‌چیرۆکی ده‌جه‌د‌گرن. گه‌له‌ک خالین وسا یین‌گرینگ هه‌نه.

سه‌چاوه‌کان

- Ateş, Ahmet. (1979). "Behrâm Gûr." *MEB İslam Ansiklopedisi*. c. 2. 452-453.
- Aytaç, Aslı. (2017). "Aşkî ve Heft Peyker Mesnevisi." *Heft Peyker*. 'Aşkî. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 1-24.
- Eyyubiyân, Ubeydullah. (1963). *Çerîkey Mem û Zîn*. Tebrîz: Çapxaney Şefeq.
- Genceli Nizamî. (2013). *Heft Peyker*. (wer: Mehmed Emin Yumni; Haz: Aytekin Yıldız). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Güzelova, Hanzade. (2008). "Abdî'nin Heft Peyler Mesnevîsi." Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Konukçu, Enver. (1992). "Behrâm-i Gûr." *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları. c. 5: 356.
- Nizâmî Gence'î. (1934). *Heft Peiker Ein Romantisches Epos Des Nizami Genç'e'î*. (Amd: Hellmut Ritter; J. Rypka). Istanbul-Praha: Orientalni Ustav (Intisharate Muessesei Sherqiyeyi Chekoslovakya).
- Tek, Ayhan (2014). "Mulaqata digel Fettah Babat li ser Çerîkey Behnam û Gulendamê." Gever.